

І. В. Шпак

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТВОРІВ ФЕНТЕЗИ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ ДЖ. К. РОУЛІНГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА)

У статті аналізуються переклади книг Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера українською та російською мовами. В ході аналізу з'ясовується, що в перекладах російською мовою дослідники знаходять значно більше стилістичних невідповідностей та спрощення мови, в той час, коли український переклад є більш професійним.

Ключові слова: переклад, фентезі, іншомовний текст, перекодування, сприйняття.

В статье анализируются переводы книг Дж. К. Роулинг о Гарри Поттере на украинский и русский языки. В ходе анализа выясняется, что в переводах на русский язык исследователи находят гораздо больше стилистических несоответствий и упрощения языка, в то время, когда украинский перевод является более профессиональным.

Ключевые слова: перевод, фентези, иноязычный текст, перекодирование, восприятие.

The translations of J. K. Rowling's Harry Potter books into Russian and Ukrainian languages are analyzed in the article. While analyzing we find out that scientists point out many more stylistic irregularities and language simplification as well as a number of discrepancies regarding the original text in the translations into Russian, whereas the translations into Ukrainian are done more professionally and adequately. The article deals with the specific features of literary translation; it is mentioned in the article that literary translation is studied more thoroughly and is more mobile and original if compared with other types of translation. The article also deals with the specific problems of fantasy literature translation, such as taking into consideration the authentic world with all its rules structures created by the author etc.

Key words: translation, fantasy, foreign text, conversion, perception.

Для перекладу літературного твору необхідний художній переклад, який має свою специфіку і проблематику. Він вважається найбільш вивченим (Алексєєва Л. М., Банніков І. А., Голубцов С. А., Дробишева Т. В. та ін.), а також найбільш мобільним. Для такого перекладу особливо характерна новизна та оригінальність. Однією з найбільш виражених рис художнього перекладу є постійне використання різноманітних фігур мови – засобів, котрі застосовуються для максимального розкриття тексту. Ця особливість прийшла до нас з давнини та залишилась, оскільки і в наш час використовуються тропи й інші прийоми, які були в античності. При художньому перекладі буває досить важко зберегти всі фігури мови в тексті, котрий перекладається, досить часто губляться фарби при описі персонажів, зникають особливості їх мови та поведінки. Більшість перекладачів визнають, що багато фольклорних, жаргонних та діалектних фігур мови залишаються такими, що неможливо перекласти. Художній переклад не можна робити дослівно – це неминуче призведе до втрати емоційних тонів, яскравих фарб у мові і т. п. Художній переклад з будь-якої мови повинен бути виконаний так, щоб атмосфера сюжету та стиль автора збереглися в повній мірі.

Жанр фентезі є особливим літературним жанром зі специфічно побудованим сюжетом. Головною особливістю творів жанру фентезі є створення автором

власного світу, в якому діють особливі закони, живуть незвичайні істоти, а магія є звичним явищем, і ця особливість жанру фентезі вимагає особливих стратегій при перекладі. При художньому перекладі не так важливо наскільки точно і вірно передані всі деталі, скільки те, яке відчуття залишає перекладений текст у читача, який образ формує в його свідомості. Кожен переклад має справляти на свого читача таке ж враження, яке оригінал справляє на свого. У художньому перекладі все має бути передано вірно, мета – замінити оригінал для тих, хто не володіє мовою, якою написаний твір. Метою статті є спроба з'ясувати, які проблеми виникають при перекладі творів жанру фентезі.

Як відомо, переклад виконує посередницьку функцію та є формою «присвоєння» іншомовного тексту, «перекодування його з мови оригіналу на мову сприймача» [3, с. 81]. Щодо проблем, які виникають при такому роді перекодуванні, пише І. В. Лїмборський. Він вважає, що переклади творів масової літератури викликають небезпеку «розмивання кордонів власної національної культури, зведення її до набору розповсюджених масовою свідомістю кліше, відірваних від автохтонних витоків і вікових традицій» [4, с. 82]. Але дослідник відзначає й таку важливу особливість перекладів масової літератури, якій притаманна своєрідна інтернаціональність. І. В. Лїмборський наголошує, що масова література «легко ідентифікується в різних національних культурах як "своя", оскільки апелює до тих механізмів колективного підсвідомого, що базується на глибинних архаїчних і міфологічних константах людської свідомості» [4, с. 83]. Такого рода особливості відмічаємо і у романах англійської письменниці про маленького чарівника.

У тексті Дж. К. Роулінг, вважає Ю. Саплїн, відбилася подвійна інтертекстуальність, яка, з одного боку, дає можливість маленьким читачам «упізнавати світ Хогвартсу в процесі опанування світовим культурним досвідом, а з іншого – дорослим угадувати у тканині твору натяки на засвоєну лїнгвокультурну інформацію» [7, с. 120]. Як зазначає Ю. Саплїн, переклади текстів письменниці слов'янськими мовами різняться між собою. Так, у перекладі російською мовою, здійсненому М. Литвиною, він виявив граматичні огріхи, а І. Оранським – спрощення мовної картини і наближення до мовлення раннього періоду формування мовної особистості. Український переклад здається йому більш вдалим.

В. Александров також вважає, що переклад першої книги серії російською мовою виконаний непрофесійно. «Нещастя Гаррі Поттера в тому, що його перевели не по-російськи. У результаті вийшло щось середньостатистичне і не перетравлюване» [1, с. 175].

Як в Америці та країнах Західної Європи, процес підготовки перекладів, публікація романів та їх надходження в продаж супроводжувалися потужною рекламною кампанією в засобах масової інформації та в книжкових магазинах. Так, автор книги «Harry, a History» («Гаррі, Історія») (2008) М. Анеллі, розповідаючи про підготовку до виходу сьомої книги цієї серії, писала: «Те, як Гаррі Поттер висвітлювався, це здавалось все, про що всі говорили. Знімали підкаст, брали інтерв'ю в людей на вулиці та проводили дискусію круглого столу з фанами, та збирались показувати це їх сімнадцятимільйонній аудиторії» [8, с. 203]. На пострадянському просторі, де перекладено всі романи серії, читачі також були залучені до кампанії, що проводилася видавництвами і книгарнями.

Як справедливо вказує Ю. А. Бельчиков, у кожному слові, а також поєднанні слів зосереджена різнорідна інформація – соціально-історична й оцінна, експресивно-оцінна і конкретна ситуативна, національна тощо. Саме вона є «культурним

компонентом смислової структури слова», що виявляється в тексті. У ній укладено, звичайно, і стереотипи, форми мовної поведінки, прийняті в тому чи іншому професійному, соціальному та інших середовищах [2]. Автор статті спирається на введене Н. Ю. Шведовою поняття «обстановочного» контексту, тобто «Вихідного, опорного моменту при характеристиці, описі слів, культурний компонент смислу яких обумовлений політичним, ідеологічним осмисленням відповідних понять і явищ дійсності, літературними ремінісценціями та асоціаціями» [2].

І. В. Оранський такий «обстановочний» контекст розумів досить широко. Так, при перекладі зрозумілих, здавалося б, моментів тексту у нього виникають додаткові штрихи, деталі і навіть коментарі, відсутні в оригіналі. Так, в 2 розділі він пише: «...Дадли впал в ярость, что с ним происходило довольно часто. Он раскачивался взад-вперед на стульчике, ловко выуживал из тарелки кашу и заляпывал ею стены» [5, с. 5]. Порівняймо з оригіналом: «...Dudley was now having a tantrum and throwing his cereal at the walls» [9, с. 8]. В українському перекладі, як і в оригіналі: «...бо той як раз почав біситися, розкидаючи кашу на стіни» [6, с. 5]. Так само перекладач уточнює характеристику Герміони. В оригіналі: «She hadn't looked so excited since they'd got back the marks for their very first piece of homework» [9, с. 160]. У розділі 13 російського перекладу це речення виглядає так: «Она не выглядела такой взволнованной с тех пор, как им объявили оценки за самое первое домашнее задание, которое Гермiona, разумеется, выполнила на "отлично"» [5, с. 284]. Таких прикладів в перекладі першого роману російською мовою досить багато. Перекладач не обмежується передачею тексту Дж. К. Роулінг тільки засобами своєї рідної мови, він інтерпретує його відповідно до власних уявлень. Зрозуміло, в його перекладі були і моменти, пов'язані з урахуванням російських культурних та ментальних особливостей. Так, наприклад, І. В. Оранський враховував російський мовний етикет, зокрема манеру звернення молодших до старших (на «ви»). У зв'язку з цим, очевидно, в фіналі 4 розділу виникає відсутній в оригіналі фрагмент: «В город нам надо, книги тебе купить, и все такое. И эта... давай на "ты", нечего нам с тобой "выкать", мы ж друзья. Он стащил с себя толстую черную куртку и бросил ее к ногам Гарри» [5, с. 76]. Дивись в оригіналі: «Gotta get up ter town, get all yer books an 'that. He took off his thick black coat and threw it to Harry» [9, с. 48]. Тому перекладач вводить у свій текст абзац, який взагалі відсутній у романі Дж. К. Роулінг: «Великан внимательно посмотрел на него, словно напоминая о вчерашнем уговоре. Гарри вдруг понял, что ему, всегда такому вежливому и обращающемуся на "вы" ко всем старшим, будет легко называть Хагрида на "ты". Потому что Хагрид относился к нему с большей теплотой, чем кто бы то ни было, и вел себя как друг» [5, с. 79].

В українському перекладі особливості вихідного тексту передано адекватними засобами рідної мови. Перекладач прагнув зберегти британський колорит, при цьому в деяких випадках «українізуються» окремі реалії або мовні характеристики. Російській текст перекладу першої книги залишався стилістично нейтральним, в ньому є неточності, домислювання і вставки, відсутні в оригіналі. Переклади книг Дж. К. Роулінг російською та українською мовами є свідченням їх творчої рецепції в інших національних літературах. Переклади російською мовою від книги до книги ставали досконалішими, перекладачі прагнули до більшої вірності оригіналу, створюючи при цьому лексично нейтральний текст. В українських перекладах мова героїв індивідуалізована, національні прикмети підкреслені лише там, де в початковому тексті герой говорить на діалекті.

Бібліографічні посилання

1. **Александров Владимир.** Кто придумал футбол, или Гарри Поттер в школе и дома / Владимир Александров // Новый мир. – 2001. – № 7. – С. 175–182.
2. **Бельчиков Ю.А.** О культурном коннотативном компоненте лексики [Электронный ресурс] / Ю. А. Бельчиков. – Режим доступа к статье: http://www.teneta.rinet.ru/rus/be/belchikov_ocultnconnot.htm
3. **Будний В.** Порівняльне літературознавство : навч. видання / Василь Будний, Микола Ільницький. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 430 с.
4. **Лімборський І. В.** Світова література і глобалізація : монографія / І. В. Лімборський. – Черкаси : Брама-Україна, 2011. – 192 с.
5. **Роулінг Дж. К.** Гарри Поттер и философский камень [роман] / Дж. К. Роулінг [пер. с англ. И. В. Оранского]. – М. : РОСМЭН-ПРЕСС, 2001. – 399 с.
6. **Ролінг Дж. К.** Гарри Поттер і філософський камінь / Джоан К. Роулінг [пер. В. Морозов]. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. – 319 с.
7. **Саплін Ю.** Підліткове мовлення в романах про Гарри Поттера / Ю. Саплін // Іноземна філологія. Український науковий збірник. – Вип. 119 (2). – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2007. – С. 118–122.
8. **Anelli M.** Harry, A History: The True Story of a Boy Wizard, His Fans, and Life Inside the Harry Potter Phenomenon / M. Anelli. – Pocket Books, 2008. – 356 p.
9. **Rowling J. K.** Harry Potter and the Philosopher's Stone / J. K. Rowling. – L. : Bloomsbury, 1998. – 223 p.

Надійшла до редколегії 02.11.2013